

Ярослав Мисак

Будучи ще малим хлопчиною та щонеділі відвідуючи Літургію у парафіяльному храмі, я щиро вірив, що близько двох тисяч років тому Христос одягався так само, як наш священник, служив таку ж службу Божу у подібному храмі, і так служать всі священники у всьому світі. Насправді ж від часів Спасителя і дотепер пройшло немало часу і багато що змінилося. Впродовж історії існувало чимало церковних традицій і звичаїв. І зараз різні народи по-різному моляться і почитають одного й того ж Творця, будучи об'єднаними в єдиній Христовій Церкві. Чому так є? Цьому ми завдячуємо особливому методу християнської проповіді, завдяки якій постали різні обряди й традиції, які враховують культурні особливості народностей і місцевості. Це – інкультурація.

Перед своїм вознесінням Ісус заповідав апостолам іти до всіх народів і зробити їх учнями (пор. Мт 28, 19). Насамперед перші християни, змушені втікати з Єрусалиму через переслідування, йшли до близьких їм людей – місць проживання єврейської діаспори, розсіяної історичною долею та Божою волею по всіх містах тодішньої Римської імперії, а особливо в Римі, Олександрії, грецьких полісах. Перші християнські проповідники в першу чергу пішли до міст, де була ця діаспора і де можна було знайти засоби для проживання, помешкання, працю. Попри буденщину, вони не забували мету свого приходу – голошення Слова Божого. Але як це реалізувати, оскільки адресати їхньої проповіді вели відмінний спосіб життя, мали іншу поведінку, звичаї, світовідчуття, шкалу цінностей, мову тощо? Постало непросте завдання: подати Христа не у звичній юдейській культурі, а в зрозумілій для слухачів формі. Для адекватного донесення науки Месії слід було використати культурні середники на кшталт звичаїв, традицій, символів, термінології... Простіше кажучи, належало промовляти до людей зрозумілою їм мовою. Про формулу такого способу говорить ще апостол Павло: «Я став для юдеїв як юдей, щоб юдеїв придбати... Для слабких я став як слабкий, щоб слабких придбати. Для всіх я став усім, щоб конче деяких спасти.» (1 Кор 9, 20-22).

Проповідь Євангелія необхідно було звершувати поступово, еволюційно, через внутрішнє

преображення культури народів. Процес «зодягання» Євангелія у місцеві культури називається інкультурацією. Але це слово з'явилося не так давно. Вперше в науковій літературі воно зустрічається у соціології. В 1948 році один з соціологів називав інкультурацією процес залучення індивіда до спільноти, при якому здійснюється засвоєння ним існуючих звичок, норм, стереотипів поведінки, яка характерна саме цій культурі. В церковному середовищі цей термін з'являється у 1977 р. в енцикліці св. Івана Павла II «*Redemptoris missio*», де окреслюється як «внутрішнє перетворення автентичних культурних цінностей через їх інтеграцію в християнство та вкорінення християнства в різні культури», що й підтверджує вищенаведені слова. Дослівно він означає «впровадження в культуру», а в богословському розумінні – описує взаємозв'язок між вірою та культурою. Оскільки носіями віри є люди, а ми живемо в різних куточках нашої планети, де є різні ментальності та парадигми, то цілком логічно буде промовляти до тих осіб у відповідності до їхнього способу мислення та епохи, в якій проживаємо. Таке відчуття дуже легко досвідчити, коли ми кудись подорожуємо, адже потрапивши у незвичне для нас середовище, одразу відчуваємо контрастність, а якщо залишаємось там на довгий час, то змушені враховувати всі ці окремішності.

Феномен інкультурації, з одного боку, означає внутрішнє перетворення автентичних культурних цінностей через їх інтеграцію в християнство, а з другого, – є закоріненням християнства в різні культури. Це нелегко, адже Євангеліє вже первинно було дано в певній культурі: «Від юдеїв бо спасіння» (Йо 4, 22), а тому деколи досить важко відділити суто єврейські культурні концепти від метаісторичних істин Божого Одкровення. Тут важливо не скотитися до крайнощів. Справжня інкультурація ніколи не передбачає насильницького насадження певної культури чи обряду, а також не допускає спотворення Благої Новини. Християнам вдалося розмежувати релігійний момент від державноетнічного. Євангельська універсальність взяла верх над юдейським ексклюзивізмом. Саме тут слід шукати пояснення відмови від юдейського обрізання чи поділу їжі на чисту/нечисту (див. Ді 10). Той факт, що Син Божий увійшов у особливу культуру, а саме – в єврейське середовище певного історичного часу, не можна розуміти в тому сенсі, що Він освятив і утвердив тільки цю окрему культуру, закликавши таким чином всі інші культури до своєрідного «навернення». Хоча, водночас, необхідно зрозуміти, що неможливо було одразу позбавитися усіх елементів єврейської культури. Також інкультурація не вимагала відречення від свого народу та традицій. Перш за все у кожній культурі тогочасні проповідники шукали близькі для християнства елементи, однак надавали їм нового, глибшого сенсу. Без євангелізації християнство ризикувало б залишитися однією з чисельних тогочасних юдаїстичних груп (див. Ді 15).

Свій шлях інкультурація розпочала найперше у переведенні християнської спадщини віри з юдейського ґрунту на інший, і насамперед – в еллінську культуру. Саме проповідь Божого Слова в патристичну добу в греко-римській культурі стала взірцем інкультурації. Вже згодом завдяки інкультурації Євангелія з'явилися різні церковні традиції: візантійська, латинська, коптська, сирійська, вірменська та інші. Впродовж історії

модифікувалась форма і спосіб проповідання Євангелія, але попри часові та географічні дистанції залишалось щось незмінне, що є найважливішим – зміст і сенс Євангелія.

Уже з перших століть християнство поширювалося також на землях давньослов'янських племен. У IX столітті святі рівноапостольні Кирило та Methodій переклали Євангеліє та тексти богослужінь зрозумілою для слов'янських народів мовою. «Втілюючи Євангеліє в рідну культуру євангелізованих народів, святі Кирило і Methodій заклали міцний фундамент для формування й розвитку тієї культури, а радше – багатьох тогочасних культур» . Серед християнських культур, виплеканих слов'янами, народилася й християнська культура Руси-України, де єдине церковне Передання переросло у власну церковну традицію.

Але як би не намагались апостоли чи святі знайти спосіб проповіді усім народам спасіння, принесеного воплоченим Сином Божим, однак тільки людських сил було недостатньо. Лише через дію Духа Святого Христос може бути перманентно інкарнований всюди і завжди. В Дусі істини Христос перестає бути «євреєм чи греком» (пор. Гал 3, 28) і входить в будь-яку культуру, приймаючи її через «очищення».

Ярослав МИСАК, «Інтернаціональний Христос» // СЛОВО №4 (80), грудень-лютий 2019-2020